

GUTTEN FRA JANTE

Det lå en fabrikk i Jante, og byen hadde en stor befolkning av arbeidere. Gjennomgående var det en fattig by, og statistikken sier at den alltid har vært det. Byen lå slik til at den ingen store muligheter hadde fått. Men økonomisk var Jante såvidt sikret på sitt naturlige plan. Hverken gode eller onde tider rystet byens struktur. Konjunktorene avspeilet sig bare på noen likegyldige enkeltpersoners opstigning og påfølgende konkurs. Jante er en by for nøisomme slitere. Byen ligger vakkert, men noe lavt, noen deler av den plages med oversvømmelser om høsten. Dens omgivelser er på sine steder meget vakre, et smilende og skiftende landskap.

Slik vet jeg at byen er. Det er en objektiv beskrivelse omtrent som den må bli i en håndbok, når man ikke forfaller til agitasjon på vegne av en turistforening, og ser bort fra stemningen hos den enkelte. Men for mig er stedet det gråeste i verden. For mig er byen noe helt annet, nemlig mitt private forhold til en personrekke. Hadde jeg vokset op i Arendal eller Jønkøping i forbindelse med de samme personer, var mine følelser over for en av disse byer antagelig blitt de samme.

Gjennem gatene i Jante gikk min far i mangfoldige år på nøiaktig det samme klokkeslett hver dag. Jeg måtte beskrive byen nu da jeg husket min far. Som liten tok jeg hånden

hans og fulgte ham et stykke på vei, bort til et hjørne. Der slapp han hånden min, og forsvant langt borte i gaten hvor det stod et lite gult hus som jeg trodde var verdens ende. Ved det gule huset gikk han til venstre, og da hadde mystikken i den store verden tatt ham. Over for verdens storhet kom jeg rent til kort og kjente en uhygge ved tanken på den tiden da jeg selv skulde så langt bort. Og så fantes det enda noe utenfor. Storesøster hadde post i en annen by langt langt borte. Når jeg tenkte på det måtte jeg stå stille og gruble.

Her er det noe som aldri kan uttrykkes så billedet blir tydelig nok. Det er synet av min far i gaten. Han var ikke høi, og tilmed litt kroket. Aldri skiftet gangen hans, alltid kom han med nøiaktig samme farten, de samme skrittene, den samme svingen på armene sine. Han kom, og han gikk, kom og gikk, og slik gikk han gjennom tredivet år. Slik gikk arbeiderne i Jante, de samme ansiktene, år efter år, og sønnene fulgte. Når den gamle falt fra hadde sønnene alt vært i vanen i mange år. Frem og tilbake er like langt! Som jeg har beundret min far og de andre, nu i de senere år — at de orket! Som gutt da tenkte jeg: At dere gidder, aldri går jeg med! Men i erindringen er jeg blitt ydmyk overfor denne grenseløse tålmodigheten. Det fantes folk som hadde gått slik bortimot femti år, til og fra sitt tunge arbeide på fabrikk, gjennom ungdom, manndom og alderdom, inntil de stupte og fikk annonsen sin i avisen. Resonnerte de over det noensinne? Når jeg ser for mig dette tog av generasjoner gjennom Jante by, da kan jeg allikevel ikke stanse min protest som nok er en gammel redsel for at det skulde gått mig selv slik: Dette er jo forstenet menneskelighet! Det er mennesket som individ i maurstaten, individets utslettelse, og et grått mekanisk

ved ham. Forhenværende fanger fikk et sånt sjokk av det at de røpet sig øieblikkelig. Kipling har en historie om en englander som hadde sittet i Sibiria, mange år efter hørte han en ordre på russisk og falt gråtende på kne.

Jeg skjelver ennu når jeg hører jantelenken rasle, og snur mig som en fresende bikkje. Slik opfører også de sig som stadig sitter i lenken, men de tror at mennesker skal opføre sig slik, og vet ikke om lenken. Mange av dem som streber efter å få navn av proletardiktere er sånne folk, de bærer sig fælt og fråder i lenken, med en hop lett beengstede tilskuere som først ser undersøkende på lenken og siden tar underholdningen med ro.

Det skal en grenseløs tålmodighet til når en families inntekt er eksistens-minimum. En eneste tapt ukelønn eller et uhell, og familien sitter i håpløs gjeld, eller sulter.

Engang inn under jul kom fars mester som het Sandness bort til ham og var vennlig. Trengte han ikke noe i husholdningen, litt stentøi eller sånt? Jo, far mente at det manglet kanskje litt av hvert. Mesteren foreslo da at mor gikk bort i en forretning og kjøpte sig varer for ti kroner, og hun kunde si at regningen skulde sendes til Sandness, — for nu var det jul, og menneskene burde tenke på hinannen. Far takket, og mor blev meget lykkelig, hun klædte sig i sin fineste stas og våget sig på takkevisitt hos Sandness som slo ut med hånden og brystet sig, sandelig var det jul og en burde tenke litegrand på fattigfolk. Og min mor, hun kom hjem fra kjøpmannen og viste sakene frem, det blev høit til taket den kvelden. Det fineste gjemte hun til sist, — hun hadde bare kjøpt for *åtte* kroner og da måtte vel Sandness skjønne hun visste noe om velanstendighet —.

Efter jul drog Sandness en krone fra fars lønn hver uke inntil

de åtte kronene var betalt. Det skammeligste var kanskje det, at han sprengte familiens budgett for en lang tid fremover. Det blev et regnestykke for mor å fordele tapet jevnt over matbetene i to måneder. I over tre år gjemte hun gaven fra Sandness.

Far visste at han var rettløs. Arbeidsløs vilde han bli, og Sandness vilde si at han virkelig bare hadde garantert for pengene. Sandness har hørt noe om filantropi, men når julelysene er brent ned kommer en grå januar, og hvad blev det av frelseren som de annonserte i desember?

Det er ikke mulig å si nu hvad far har tenkt, men jeg tror ikke han våget å se nederdrektheten i fullt omfang for da hadde han neppe fortalt noe om den til sine barn. Jeg var åtte—ni år da jeg hørte om det, jeg så for mig hvorledes mor gikk og takket Sandness. Det falt hårdt på mig at en blodig skam var tilføiet henne og far, og oss alle. Jeg så tvilende på far og kjente mitt hjerte slå hårdt: Fant han sig i sånt?

Det eneste jeg har fra mine foreldres hjem er et lite fat, en del av gaven fra gamle Sandness. Det er nokså pent, jeg tar det ofte i hånden og tenker på mor som i en årrekke hadde det i hendene sine mange ganger om dagen. En relikvi er det blitt, det samler noe som i et prisme, småfolk som bøier nakken sin og lider, og oppfyller alle de lover man bringer dem i nærheten av.